

УДК [378. 016: 37. 011. 3 - 051]: 159. 923

DOI: [10.35619/pse.vi4.82](https://doi.org/10.35619/pse.vi4.82)

Григорій ПУСТОВІТ

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0001-7754-0249
e-mail: h.pustovit@gmail.com

Віктор БІЛОУС

здобувач PhD зі спеціальності 011
Освітні, педагогічні науки
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0002-1344-4703
e-mail: bilous.viktor24@rshu.edu.ua

Олексій КУЗНЕЦОВ

здобувач PhD зі спеціальності
011 Освітні, педагогічні науки,
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0002-7884-1136
e-mail: kuznietsov.oleksii24@rshu.edu.ua

ДЕТЕРМІНАЦІЯ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК ПРОФЕСІОНАЛА В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті досліджено процес формування професійної «Я-концепції» у майбутніх фахівців під час їхньої фахової підготовки та схарактеризовано її теоретичні конструкти. Розкрито етапи формування образу «Я – майбутній професіонал» (початковий, основний, заключний). Визначено компоненти процесу формування досліджуваного феномена (когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий). Схарактеризовано провідні детермінанти процесу формування образу «Я – майбутній професіонал» на основі самопізнання, впевненості у собі і своїх професійних можливостях, емоційній стійкості. Розкрито їх зміст, а саме: актуалізація потреб, мотивів й позитивного ставлення до оточуючого соціуму, до себе та інших, розуміння власного місця в закладі вищої освіти; вибудова професійних міжособистісних відносин і, головне, співпраці у процесі професійної підготовки; застосування особистісного підходу в освітньому процесі закладів вищої освіти;

актуалізація професійної самосвідомості з метою досягнення професійного самовдосконалення вже як якості «Я – майбутній професіонал».

Ключові слова: майбутній фахівець, професійна «Я-концепція», детермінанти, професійна підготовка, образ «Я – майбутній професіонал», заклад вищої освіти, компоненти, самосвідомість.

Поставка проблеми. Розвиток свідомості особистості нерозривно пов'язаний з процесами пізнання навколишньої дійсності, самопізнання як процесу наповнення свідомості змістом, котрий пов'язує особистість з іншими людьми, культурою суспільства в цілому у межах усвідомлення особливостей життєдіяльності суб'єкта як у закладі вищої освіти, так і специфіки його майбутньої професійної діяльності як професіонала. За цих умов формування знань, умінь та навичок тих, що стосуються саме обраної професії забезпечують трансформацію власного «Я» суб'єкта в особистість з визначеною нею самою системою сформованих цінностей, ціннісних орієнтацій, ідей, ідеалів та переконань. У цьому контексті можемо говорити про вибудову системи знань майбутнього фахівця про самого себе, яка детермінує процеси усвідомлення своїх інтелектуальних, духовно-моральних, фізичних й інших якостей. Не менш важливим у цих процесах є рівень сформованості самооцінки, що базується на результатах суб'єктивного сприйняття зовнішніх професійних, соціальних, навіть суто економічних чинників, які суттєво впливають на формування майбутнього фахівця. Тоді, сутність його «Я-концепції» відображає сукупність всіх засвоєних знань і власне уявлень про себе, поєднаних з самооцінкою.

У той же час маємо актуалізувати увагу на тому, що наукове поняття «Я-концепція» набуло визнання і широкого поширення у психолого-педагогічній літературі, у низці наукових досліджень та концепцій порівняно недавно, а тому до сьогодні немає єдиного трактування його сутності. Хоча переважна частина як вітчизняних, так і зарубіжних науковців наголошують, що за змістом «Я-концепція» є рушійним чинником формування самосвідомості особистості. У той же час, можемо констатувати, що ця концепція як поняття є менш нейтральним, але обов'язково у його змісті має бути присутнім оцінний аспект свідомості. На підставі аналізу зазначеного вище доходимо висновку, що «Я-концепція» виникає у майбутнього фахівця насамперед у процесах навчання в закладах вищої освіти і соціальної взаємодії як неминучий і завжди специфічний результат його психічного розвитку. У той же час, як відносно стійке, однак піддане внутрішнім змінам і зовнішнім впливам психічне надбання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні проблеми професіоналізму людини в різних сферах її трудової діяльності розкриті в працях О. Бодальова, В. Будакова, А. Деркача, В. Зазикіної, В. Зінченка, Є. Климова, А. Маркової, Л. Митіної, К. Платонова, Г. Пустовіта, В. Рибалки, А. Ситченка, С. Смирнова, Б. Федоришина та ін., які переважно пов'язують його формування і розвиток у межах самосвідомості суб'єкта, коли усвідомлення сутності

майбутньої професійної діяльності є усвідомленням власного образу «Я-професіонал».

Психологічні механізми формування «Я-концепції» у процесах особистісного зростання суб'єкта освітнього процесу в різних закладах освіти, формування самосвідомості, її ролі і значення в загальному процесі професійного становлення особистості досліджували С. Максименко, І. Пасічник, М. Томчук, М. Савчин, В. Москалець, Н. Жигайло та ін.

Психолого-педагогічні особливості розвитку «Я-концепції» особистості в різні вікові періоди, як провідний чинник її гармонійного формування, як результат сформованості національної ідентичності, що розглядається складовою «Я-концепції» особистості та низці інших, досліджували І. Бех, М. Боришевський, О. Васильченко, О. Гуменюк, А. Фурман, Г. Костюк, В. Онищенко, В. Титаренко та ін.

Мета статті полягає у вивченні становлення позитивної професійної «Я-концепції» у процесі фахової підготовки у закладі вищої освіти, розкритті змісту, структури та характеристики основних детермінант, що сприяють досягненню майбутніми фахівцями «Я – майбутній професіонал» як продукту розвитку їхньої самосвідомості на основі самопізнання і саморозуміння, сформованої впевненості у собі і своїх потенційних професійних можливостях, емоційній стійкості й соціальній адаптованості.

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами аналізу наукових праць і здійснених досліджень зазначених вище авторів, доходимо висновку про те, що оволодіння змістом обраної майбутньої професійної діяльності, розпочинається із становлення в кожного з майбутніх фахівців уявлення про самого себе як майбутнього професіонала. Саме такі уявлення концентруються в понятті «образ Я-майбутній професіонал», зміст якого передбачає розкриття внутрішніх детермінант їхнього професійного самовизначення і спрямовує майбутнього фахівця не лише на сприйняття того, яким він є сьогодні, тобто «Я-реального», а й на те, яким він хотів би бачити себе в межах «Я-ідеальний професіонал».

У той же час, на практиці непоодинокі випадки, коли між змістом «Я реальний» і відповідно до змісту «Я – ідеальний професіонал» можуть бути істотні розбіжності, навіть поступове розчарування майбутнього фахівця обраній ним професії. Оскільки за своєю сутністю саме «Я – ідеальний професіонал» складається з комплексу уявлень майбутніх фахівців, що відображають їхні сокровенні сподівання, мрії і бажання, які мають здійснитися. Однак такі уявлення за результатами самопостереження й самоаналізу бувають далекі від реальності, що практично завжди детермінує процеси втрати інтересу й потреби здобуття обраної професії майбутніми фахівцями. Тому у межах їхньої професійної підготовки в закладі вищої освіти особливої актуальності набуває формування професійної «Я-концепції», що структурно складається з трьох

типів ставлення, насамперед до себе, до інших та очікування позитивного ставлення інших до себе. Тоді можемо зробити висновок, що у структурі сформованості професійної «Я-концепції» на кожному з етапів становлення особистості майбутнього фахівця можна виокремити різні компоненти цього феномену. Такими компонентами є ступінь сформованості когнітивних, емоційно-ціннісних і вольових процесів, що складають основу функціонування різних аспектів самосвідомості та поведінкового компонента (діяльність, спілкування, співпраця). У межах цього феномену є змога коротко схарактеризувати кожний з компонентів, а саме:

1. Когнітивний компонент, що дає змогу майбутньому фахівцю, за рахунок здобутих наукових і суто фахових знань, специфічних умінь і навичок, сформувати у власній уяві образ «Я – майбутній професіонал». Ці уявлення, як підтверджує практика, переважно здаються йому досить переконливими незалежно від того, вибудовуються вони на об'єктивних знаннях чи лише на суб'єктивній власній чи інших думці. Такі сприйняття власної професійної «Я-концепції» є способом охарактеризувати себе, переконатись у неповторності завдяки поєднанню особистісних рис. Однак, постає запитання про те, чи може майбутній фахівець достеменно пізнати самого себе і наскільки об'єктивною є ця самооцінка.

2. Емоційно-оцінна складова професійної «Я-концепції», у межах якої саме самооцінка є провідною. Оскільки завдяки їй є змога визначити ставлення майбутнього фахівця до себе, до своїх якостей, потребі мотивів та навіть фізичних і духовних сил. Отже, самооцінка це процес усвідомлення себе, власної неповторності та цінності, що формує почуття самоповаги позитивного ставлення до всього того, що складає професійну «Я-концепцію».

3. Поведінковий компонент як складова професійної «Я-концепції» майбутнього фахівця складається безпосередньо з його провідних поведінкових дій і діяльності, що можуть бути детерміновані насамперед результатами самооцінки. У їхньому змісті представлено особистісний потенціал власних професійних можливостей, що відображають насамперед віру в себе та впевненість у власних силах. А завдяки активній ролі самосприйняття, самоаналізу і, головне самооцінки, як провідних складових самосвідомості, має забезпечуватися результативність побудови змісту і структури «Я – ідеальний професіонал» [2, с. 120-130].

Отже, саме самооцінка майбутніх фахівців є тим ціннісним мірилом значущості, за яким вони оцінюють себе в цілому, а також окремі особистісні риси, нинішню діяльність і поведінку, й стосунки з іншими людьми. «Відображаючи рівень задоволення чи незадоволення собою, самооцінка створює основу для сприймання власного успіху чи неуспіху в діяльності, досягнення мети певного рівня, тобто рівня власних домагань» [10, с. 94-102].

Враховуючи зазначене вище, О. Прокопенко здійснила часткове узагальнення провідних підходів до розуміння сутності професійної «Я-концепції», що характерні сьогодні для вітчизняної психологічної науки. І на цій підставі виділила у структурі три основні функціонально-рольових аспекти:

1) «Я-концепція» як засіб забезпечення внутрішньої узгодженості власної свідомості та дій і діяльності в оточуючому соціумі;

2) «Я-концепція» як інтерпретація досвіду на основі уявлень особистості про себе та свою поведінку у процесі набуття наукових та фахових знань, специфічних умінь і навичок;

3) «Я-концепція» як сукупність очікування подій, що мають відбутися у процесі її трансформації [8, с. 114]

У той же час М. Боришевський, досліджуючи розвиток «Я-концепції» у логічній єдності з високим рівнем розвитку самосвідомості особистості майбутнього фахівця, розглядає цей феномен як результат самоусвідомлення у системі провідних життєво важливих цінностей. Так, на його думку, «...«Я-концепція» є своєрідним еталоном, згідно з яким здійснюється процес саморозвитку і самотворення особистості. Такий процес стосується взаємодій особистості зі значущими іншими, її ціннісних орієнтацій і професійної діяльності. Високий рівень самосвідомості сприяє досягненню особистістю зрілого самоусвідомлення» [1].

Тоді можемо зробити висновок, що образ «Я – ідеальний професіонал» може мати суттєвий стимулюючий вплив на майбутнього фахівця, зокрема детермінувати його потреби, мотиви й позитивні ставлення до оточуючого соціального світу загалом і до інших людей, до себе та розуміння власного місця в освітньому середовищі закладу вищої освіти і соціумі в цілому. Відповідно це має суттєвий вплив на зростання рівня самооцінки і, як результат, підвищення рівня самостійності й ефективності особистої професійної підготовки. За таких умов досягнення перспективної мети набуває особливого ціннісного значення для майбутнього фахівця щодо досягнення образу «Я – ідеальний професіонал».

Саме у такому контексті освіта, побудована за ідеями людиноцентричного гуманістичного, ціннісно-сислового буття особистості, передбачає насамперед повноцінний інтелектуально-духовний і фізичний її розвиток, що забезпечує різнобічну творчу реалізацію майбутніми фахівцями власних потенцій у набутті наукових і суто професійних знань та відповідних компетентностей у закладі вищої освіти. Така «...світоглядно-освітня позиція є сьогодні найбільш перспективною для вітчизняної системи вищої освіти. Оскільки за цих умов цілі й інтереси держави не будуть суперечити устремлінням особистості у її діяльнісному перетворенні світу і самої себе за вищою мірою людської духовності» [4].

Крім цього, особистісно орієнтований і людиноцентрований освітній процес сучасного закладу вищої освіти передбачає організацію професійної

підготовки як систему особистісно значущих для майбутнього фахівця ситуацій, розв'язання його життєво важливих проблем, вибудову власної життєвої стратегії щодо стійкого інтелектуального, духовного і фізичного розвитку як майбутнього професіонала [3].

Є всі підстави стверджувати, що за таких умов професійна «Я-концепція» віддзеркалюється в образі «Я – майбутній професіонал», а тому стає особистісним важливим психологічним утворенням, яке гармонізує суб'єктивно-оцінне ставлення майбутнього фахівця насамперед до себе і рівня свого професіоналізму уже як майбутнього професіонала. А також індивідуально-вибіркове ставлення до обраної професії як основного середовища, у межах якого і здійснюється особистісне професійне зростання. З останнім тісно пов'язано не лише формування образу «Я – майбутній професіонал», що адекватно відображає специфіку майбутньої професії у контексті особистісного «Я», але більш ґрунтовне ставлення до неї в аспекті «Я» у майбутній професії. Саме такий конструкт процесу професійної підготовки майбутнього фахівця у закладах вищої освіти дає йому змогу самостійно знайти «...відповідь на запитання про те, хто він і чого прагне досягнути в майбутній професійній діяльності» [5].

Аналіз зазначеного вище дає змогу виокремити й схарактеризувати низку етапів формування у майбутніх фахівців образу «Я – майбутній професіонал» у процесі професійної підготовки в закладі вищої освіти. Так, на *початковому етапі* уже частково сформована професійна «Я-концепція» майбутнього фахівця є лише пропедевтичним уявленням про себе як про «Я – майбутній професіонал» у межах відповідної галузі знань чи виробництва. Тому ми можемо зробити висновок, що у такому конструкті ідеальний образ «Я – майбутній професіонал» на цьому етапі, за всіма особистісними ознаками і уявленнями майбутнього фахівця, відрізняється від реального образу «Я» в обраній професії, що є переважно екстраполяцією результатів його власної професійної самооцінки [6, с. 326-333].

Саме цей процес у цілому і його результати дають змогу майбутньому фахівцю визначитися у загальних контурах зі змістом образу «Я – майбутній професіонал», тобто сформуванню уявлення і виробити власне ставлення, а головне, розуміння яким він сам має бути як справжній професіонал. Ці уявлення є «...характерними на етапі первинного, лише поверхового ознайомлення зі змістом і спрямованістю обраної професії в сучасному соціумі і насамперед у процесі професійної підготовки у закладі вищої освіти, тобто переважно у процесі порівняння та ідентифікації себе зі значущими, успішними професіоналами-практиками» [9, с. 16-21].

Відтак, кінцевим результатом початкового етапу є сформовані уявлення майбутнього фахівця про результати оцінки його особистісних якостей, зокрема оцінки іншими. Отже, професійна самооцінка – це уявлення майбутнього

фахівця про наявні особистісні потенційні можливості як спеціаліста і ті, що мають бути сформовані, щоб досягти омріяного результату і стати «Я – майбутній професіонал».

На *другому етапі* формування майбутнього фахівця як професіонала здійснюється у процесі його професійної підготовки в закладі вищої освіти. Саме у цей період відбувається інтенсивне засвоєння наукових і фахових знань, спеціальних умінь і навичок, що є результатом екстраполяції процесів спілкування і співпраці між майбутніми фахівцями і викладачами, що дає змогу ефективно засвоїти професійний досвід та адаптуватися до нового особистісного соціального статусу на стадії засвоєння ними майбутньої професії. Наступною важливою детермінантою у професійному становленні майбутнього фахівця є вибудова професійних міжособистісних відносин, і, головне, співпраці в системі «майбутній фахівець – майбутній фахівець» і більш складній системі «майбутній фахівець – викладач – соціум». Застосування цих систем у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців в закладі вищої освіти є важливим моментом формування у їхній свідомості вже реального образу «Я – майбутній професіонал», який вміє ефективно вибудовувати й розвивати професійні міжособистісні відносини і налагоджувати плідну співпрацю в колективі. За цих умов професійні міжособистісні відносини і співпраця набувають ознак суттєвих стимулів щодо удосконалення особистості майбутнього фахівця. Отже, результатом цього етапу є не лише усвідомлення сутності і значення власних потреб, мотивів й інтересів майбутнім фахівцем у професійному самовдосконаленні, але й створення умов для їх ефективного задоволення. Враховуючи зазначене вище, маємо акцентувати увагу на тому, що процес професійного становлення (обрання певної професії, постановка та реалізація як самостійно, так і за допомоги викладача професійних цілей, актуалізація власних потенційних можливостей) у процесі самореалізації є досить тривалим процесом, який хоча починається, однак не закінчується в закладі вищої освіти [11].

А тому можемо зробити висновок, що професійна «Я-концепція» насамперед є складовою професійної самосвідомості, яка насамперед забезпечує втілення у життя професійних потреб, мотивів й інтересів та спрямує майбутнього фахівця на професійну самореалізацію. Враховуючи це, можемо зробити висновок, що у процесі становлення професійної «Я-концепції» на рівні й у межах «Я-реальний» відбувається становлення образу «Я – майбутній професіонал».

Тоді на *третьому етапі* провідною детермінантою в умовах професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти з досягнення провідних якостей «Я – майбутній професіонал» є обов'язкове втілення професійних міжособистісних відносин і ґрунтовної співпраці у процес професійної підготовки; застосування особистісного підходу та індивідуалізації організації

освітнього процесу у закладах вищої освіти; актуалізація професійної самосвідомості з метою досягнення професійного самовдосконалення. Відтак, враховуючи зазначене вище є підстави для висновку, що на етапі навчання у закладі вищої освіти, суттєвих якісних змін зазнають усі компоненти професійної «Я-концепції», проте навіть сьогодні цей важливий процес не є пропорційно виваженим. Оскільки домінуючу позицію займає формування насамперед когнітивного компоненту досліджуваного феномена, змістом якого є саме уявлення, відповідно засвоєні наукові і фахові знання, специфічні уміння і навички та накопичений певний професійний досвід майбутнього фахівця(здебільшого у теоретичній площині) відносно своєї подальшої професійної діяльності. У той же час сучасні умови інтенсивних інформаційних впливів на майбутнього фахівця прискорюють формування системи уявлень відносно суто професійних, а також, що не менш важливо, професійно-особистісних якостей необхідних для успішного професійного та кар'єрного зростання уже як «Я-майбутній професіонал» [6, с. 12].

За цих умов можемо говорити про створення сприятливих факторів, що забезпечують стимулювання особистісного зростання та самовдосконалення майбутніх фахівців, метою досягнення якої є усвідомлення власного образу «Я – майбутній професіонал» й набуття власних потенцій, що характеризують цей образ.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Сучасна система професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти з формування професійної «Я-концепції» спрямовується на забезпечення конструювання позитивного образу «Я – майбутній професіонал», що є найважливішим чинником успішної професійної самоідентифікації. Відтак, можемо стверджувати, що від рівня сформованості професійного образу «Я-концепції» залежить процес формування майбутнього професіонала, успішність оволодіння конкретною професійною діяльністю та в кінцевому результаті входження до професійної спільноти вже як «Я – майбутній професіонал».

Подальших досліджень потребують процеси застосування ІКТ, елементів дуальної й інформальної освіти у процесах формування у майбутнього фахівця системи наукових і фахових знань, вироблення специфічних умінь і навичок, накопичення професійного досвіду, що має забезпечити їхнє формування як «Я – майбутній професіонал».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості: монографія. Суми: Видавничий будинок «Еллада», 2012. 608 с.
2. Кіреєва У. Психологічний аналіз «Я – концепції» у контексті самосвідомості. *Психологія і суспільство*. № 1. С. 120–130.
3. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ: Педагогічна думка. 2008. 424 с.

4. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови), О.М. Топузов (заст. голови)]; за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с.
5. Неперервна професійна освіта : філософія, педагогічні парадигми, прогноз : монографія / [В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень та ін.]; за ред. В. Г. Кременя. Київ: Наукова думка, 2003. 854 с.
6. Попович І. С. Психологія соціальних очікувань особистості: методологія, теорія і практика: навч.-метод. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 158 с.
7. Попович І. С. Самооцінка як критерій соціально-психологічних очікувань. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. Київ: «ГНОЗІС», 2010. Т. 12, ч. 3. С. 326-333.
8. Прокопенко О. А. Професійна «Я-концепція» майбутнього фахівця економічного профілю. *Вісник післядипломної освіти. Серія : Соціальні та поведінкові науки*. 2016. № 2. С. 109-124.
9. Пустовіт Г. П. Теоретичні концепти формування професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти. *Нова педагогічна думка*. 2021. № 2. С. 16-21.
10. Ручка А. О. Цінності і смисли як компоненти соціокультурної реальності. *Смислова морфологія соціуму* / за ред. Н. Костенко. Київ. 2012. С. 91-123.
11. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ: Либідь, 2003. 376 с.

REFERENCES

1. Boryshevskiy M. Y. Osobystist u vymirakh samosvidomosti: monohrafiia [Personality in Dimensions of Self-awareness: Monograph]. Sumy: Vydavnychiy budynok «Ellada», 2012. 608 s. [in Ukrainian]
2. Kirieieva U. Psykholohichniy analiz «Ya – kontseptsii» u konteksti samosvidomosti [Psychological Analysis of «I – Concepts» in The Context of Self-Awareness]. *Psykhologhiia i suspilstvo*. No 1. S. 120-130. [in Ukrainian]
3. Kremen V. H. Filosofiia liudynotsentryzmu v stratehiikh osvithnoho prostoru [Philosophy of Humanism in Educational Space Strategies]. Kyiv: *Pedahohichna dumka*. 2008. 424 s. [in Ukrainian]
4. Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini: monohrafiia [National Report on the State and Prospects of Education Development in Ukraine: Monograph] / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy ; [redkol.: V.H. Kremen (holova), V.I. Luhovyi (zast. holovy), O.M. Topuzov (zast. holovy)]; za zah.red. V.H. Kremenia. Kyiv: KONVI PRINT, 2021. 384 s. [in Ukrainian]
5. Neperervna profesiina osvita : filosofiia, pedahohichni paradyhmy, prohnoz : monohrafiia [Continuing Professional Education: Philosophy, Pedagogical Paradigms, Forecast: Monograph] / [V. P. Andrushchenko, I. A. Ziaziun, V. H. Kremen ta in.]; za red. V. H. Kremenia. Kyiv: Naukova dumka, 2003. 854 s. [in Ukrainian]
6. Popovych I. S. Psykhologhiia sotsialnykh ochikuvan osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka [Psychology of Social Expectations of the Individual: Methodology, Theory and Practice] navch.-metod. posib. Kherson: OLDI-PLIuS, 2019. 158 s. [in Ukrainian]
7. Popovych I. S. Samoostinka yak kryterii sotsialno-psykholohichnykh ochikuvan [Self-esteem as a Criterion of Socio-psychological Expectations]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii: zb. nauk. prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostyuka APN Ukrainy*. Kyiv: «HNOZIS», 2010. Т. 12, ch. 3. S. 326-333. [in Ukrainian]

8. Prokopenko O.A. Profesiina «Ya-kontsepsiia» maibutnoho fakhivtsia ekonomichnoho profilu [Professional «I-Concept» of a Future Economic Specialist]. *Visnyk pisliadyplomnoi osvity. Seriia : Sotsialni ta povedinkovi nauky*. 2016. No 2. S. 109-124. [in Ukrainian]

9. Pustovit H. P. Teoretychni kontsepty formuvannia profesiinoi kompetentnosti vykladachiv zakladiv vyshchoi osvity [Theoretical Concepts of the Formation of Professional Competence of Teachers of Higher Education Institutions]. *Nova pedahohichna dumka*. 2021. No 2. S. 16-21. [in Ukrainian]

10. Ruchka A. O. Tsinnosti i smysly yak komponenty sotsiokulturnoi realnosti [Values and Meanings as Components of Sociocultural Reality]. *Smyslova morfolohiia sotsiumu / za red. N. Kostenko*. Kyiv. 2012. S. 91-123. [in Ukrainian]

11. Tytarenko T. M. Zhyttievyi svit osobystosti: u mezhakh i za mezhamy budennosti [The Life World of the Individual: Within and Beyond the Boundaries of Everyday Life]. Kyiv: Lybid, 2003. 376 s. [in Ukrainian]

**DETERMINATION OF «SELF-CONCEPT» IN THE PROCESS OF SHAPING A
FUTURE SPECIALIST AS A PROFESSIONAL
IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION**

Hryhorii PUSTOVIT

Doctor of Sciences (in Pedagogy),
Professor, Head at the Theory and Methods of Education Department of
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: ORCID: 0000-0001-7754-0249

e-mail: h.pustovit@gmail.com

Victor BILOUS

PhD Student in Speciality 011 Educational, Pedagogical Sciences,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0009-0002-1344-4703

e-mail: bilous.viktor24@rshu.edu.ua

Oleksii KUZNETSOV

PhD Student in Speciality 011 Educational, Pedagogical Sciences,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0009-0002-7884-1136

e-mail: kuznietsov.oleksii24@rshu.edu.ua

Abstract. The article carried out: a study of the formation of a positive professional «self-concept» in future specialists in the process of professional training in a higher education institution. The results of recent scientific research on the problem under study were characterized. The theoretical constructs of the professional «self-concept» of the future specialist were identified and characterized. The content of the stages of forming the image «I am a future professional» in the process of professional training of a future specialist in a higher education institution is revealed: initial, basic, final. The components of the process of development of the studied phenomenon are identified: cognitive, emotional-value and behavioral. The leading determinants that will help them achieve the image of «I am a future professional» as a product of the development of their self-awareness based on: self-knowledge and self-understanding, formed self-confidence and their potential professional capabilities, emotional stability and social adaptability were characterized.

Their content, structure and characteristics of these determinants were revealed: actualization of needs, motives and positive attitude towards the surrounding social world, towards oneself and others, understanding of one's own place in a higher education institution and society in general; establishing professional interpersonal relationships, and most importantly, cooperation in the system «future specialist – future specialist» and the system «future specialist – teacher – society» in the process of professional training; the use of a personal approach and individualization in the organization of the educational process in higher education institutions; the actualization of professional self-awareness in order to achieve professional self-improvement in the capacity of «I am a future professional».

Keywords: future specialist, professional «I-concept», determinants, professional training, image «I am a future professional», higher education institution, components, self-awareness.

Стаття надійшла до редакції 02.05.2025 р.